

8. Kotsur G. Historical and local lore heritage of Fedor Danilovich Nikolaychik (to the 100th anniversary of his death). Local lore. 2020. №1 / 4. Pp. 68-76.
9. Petrenko I. Fundamental encyclopedic publication "History of cities and villages of the USSR. Poltava region "and the participation of historian Vera Zhuk (1928-2008). Local lore. 2021. №1 / 2 (№110 / 113). Pp. 40-49.
10. Umanska A. Organization of Jewish secular education in Kiev in 1918-1922. Local lore. 2020. №1 / 4. Pp. 171-186.
11. Fedunyshyn L. Ivan Krevetsky in the historical and cultural life of Lviv. Local lore. 2021. №1 / 2 (№110 / 113). Pp. 30-40.
12. Shcherbyna N. Historical and local lore studies in the Odessa region in the second half of the twentieth century: trends and directions. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Scherbyna_Nadiia/Istoryko-kraieznavchi_doslidzhennia_na_Odeschyni_u_druhii_polovyni_XX_stolittia.pdf?PHPSESSID=stf8d5k078omqtu0ukkuj79jl5

УДК 159.922

Євгенія Леонідівна Скворчевська

канд. псих. наук,

доц. кафедри ЮНЕСКО та соціального захисту
Державний біотехнологічний університет (ДБТУ)

ORCID – 0000-0002-7647-2042

**ДОСЛІДЖЕННЯ КОМУНІКАТИВНИХ БАР'ЄРІВ СТУДЕНТІВ
ПЕРШОГО КУРСУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ**

Евгения Леонидовна Скворчевская

канд. псих. наук,

доц. кафедры ЮНЕСКО и социальной защиты
Государственный биотехнологический университет (ГБТУ)

ORCID – 0000-0002-7647-2042

**ИССЛЕДОВАНИЕ КОМУНІКАТИВНЫХ БАРЬЕРОВ СТУДЕНТОВ
ПЕРВОГО КУРСА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ**

Yevheniia Leonidivna Skvorchevska

Cand. psy. Science,

docent UNESCO Chairs and social protection

State biotechnological university (SBTU)

ORCID – 0000-0002-7647-2042

RESEARCH OF COMMUNICATIVE BARRIERS OF FIRST COURSE STUDENTS IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Анотація. У статті розглядаються питання комунікативних бар'єрів студентів першого курсу в освітньому процесі. Новизна дослідження полягає у визначенні комунікативних бар'єрів студентів першого курсу в освітньому процесі та особливості їх впливу на навчання. Спілкування є однією з основних потреб людини, яка живе в суспільстві. Завдяки спілкуванню відбувається взаємодія між людьми в процесі спільної діяльності. Серед явищ, що ускладнюють спілкування, а іноді призводять до повного його блокування, провідну роль відіграють комунікативні бар'єри. Бар'єри спілкування можуть бути пов'язані з характерами людей, їх прагненнями, поглядами, мовними особливостями, з манерами спілкування.

Ключові слова: комунікативні бар'єри, студенти, спілкування, студентство, юнацький вік.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы коммуникативных барьеров студентов первого курса в образовательном процессе. Новизна исследования состоит в определении коммуникативных барьеров студентов первого курса в образовательном процессе и особенностях их влияния на обучение. Общение является одной из основных потребностей человека, живущего в обществе. Благодаря общению происходит взаимодействие между людьми в процессе совместной деятельности. Среди явлений, усложняющих общение, а иногда приводящих к полной его блокировке, ведущую роль играют коммуникативные барьеры. Барьеры общения могут

быть связаны с характерами людей, их устремлениями, взглядами, языковыми особенностями, с манерами общения.

Ключевые слова: коммуникативные барьеры, студенты, общение, студенчество, юношеский возраст.

Abstract. The article deals with the issues of communication barriers of first-year students in the educational process. The novelty of the research lies in the determination of the communication barriers of first-year students in the educational process and the peculiarities of their influence on learning. Communication is one of the basic needs of a person living in society. Communication, interaction occurs between people in the process of joint activities. Among the phenomena that complicate communication, and sometimes lead to its complete blocking, communication barriers play a leading role. Communication barriers can be associated with the characters of people, their aspirations, views, linguistic features, and communication manners.

Key words: communication barriers, students, communication, student body, adolescence.

Мета – виявити особливості комунікативних бар'єрів студентів першого курсу в освітньому процесі.

Завдання:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми та розкрити зміст поняття «комунікативних бар'єрів».
2. Дослідити психологічні особливості комунікативних бар'єрів у спілкуванні студентів першого курсу в освітньому процесі особливості.

У системі студентського способу життя відбувається процес формування соціально-професійних та моральних якостей особистості. Головна специфіка студентів полягає у становленні особистості, що переживає процес соціалізації як засвоєння соціальних норм та цінностей,

зразків поведінки, формування очікувань ролей та статусів. Під способом життя розуміють сукупність типових видів життєдіяльності індивіда, соціальної групи чи суспільства загалом.

Проблема особливостей спілкування студентської молоді у суспільстві залишається актуальною у психології, педагогіці та соціології.

З точки зору Є.І. Рогова спілкування – це складний, багатоплановий процес встановлення та розвитку контактів між людьми, що породжується потребами у спільній діяльності та включає в собі обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття та розуміння іншої людини [9, с. 5].

Б.Г. Ананьєв вказує, що міжособистісна взаємодія, якою є спілкування, визначається завжди системою суспільних відносин, до яких воно включено, але, оскільки воно також постійно виступає як міжіндивідуальний зв'язок як індивідуальна форма діяльності, у структурі та динаміці спілкування неможливо відокремити особисте від суспільного, провести різку межу між ними [1, с. 35].

О.О. Леонт'єв зазначає, що спілкування – це актуалізація суспільного ставлення. Спілкування є соціально та суспільно орієнтованим [7, с.180].

Людина, як член суспільства, не може існувати без спілкування. Спілкування є необхідною умовою отримання та обміну інформацією. У студентському віці комунікація займає важливе місце серед інших сторін життя.

Студентство – це соціально-демографічна група, яка навчається у вищих навчальних закладах, що характеризується певною чисельністю, статево-віковою структурою, територіальним розподілом; певним суспільним становищем, роллю та статусом; особливою фазою, стадією соціалізацією, яку проходить значна частина молоді та яка характеризується певними соціально-психологічними особливостями [6, с. 167].

Студентський вік пов'язаний з перехідним періодом в житті старшого юнацького віку, професійним самовизначенням особистості, зміною ціннісних орієнтацій.

З різних точок зору розглядались проблеми студентського віку психологами Б.Г. Ананьєвим, І.А. Зимнею, І.С. Коном та ін.

Б.Г. Ананьєв виділяє студентство в окрему вікову групу на підставі соціально-психологічного підходу. Студентство розглядається, як вікова категорія, яка співвідноситься з етапами розвитку дорослої людини від 18 до 25 років [1, с. 41].

На думку І.А. Зимньої, студентство – це особлива соціальна категорія, специфічна спільність людей, організаційно об'єднаних інститутом вищої освіти [4, с. 90].

І.С. Кон розглядає характеристики студентського віку, які відрізняються від інших вікових груп високої пізнавальної мотивацією і соціальною активністю з точки зору пристосування до нових життєвих ситуацій [5, с. 111].

У юнацькому віці у віковий період, якого потрапляє студентство, особистості, орієнтовані на перспективу, будують життєві плани, які не мають істотних обмежень, відбувається особистісна самореалізація.

Виходячи з вищенаведеного, можна зробити висновок, що самореалізація особистості – це свідомий процес, які має мотив, мета, зміст, здійснюється в рамках громадської діяльності, є індивідуальним і унікальним для кожної особистості.

Проблема подолання різноманітних комунікативних бар'єрів, як одна із характеристик процесу спілкування досить широко розглядалися у вітчизняних і зарубіжних дослідженнях. Комунікація (від лат. *communicatio* – єдність, передача, з'єднання, повідомлення, пов'язаного з дієсловом лат. *communico* – роблю спільним, повідомляю, з'єдную, похідним від лат. *communis* – спільний) – це процес обміну інформацією (фактами, ідеями, поглядами, емоціями тощо) між двома або більше особами [12, с. 4].

Л.М. Карамушка у загальному вигляді комунікативні бар'єри пропонує визначити як перешкоди на шляху передачі інформації від комунікатора (відправник інформації) до реципієнта (одержувача) [10, с. 193].

І.Я. Глазкова вважає, що є два види комунікативних бар'єрів:

1. Бар'єри «внутрішні», котрі захищають автономію особистості та забезпечують їй відносну самостійність та індивідуальність, вони також пов'язані з таким особистісними особливостями, як ригідність, конформність, слабка воля тощо.

2. Бар'єри, причина яких лежить «зовні» особистості: нерозуміння з боку іншої людини, дефіцит інформації [3, с. 253].

О.В. Морозов, розглядаючи проблему бар'єрів спілкування, звертає увагу на наявність або відсутність таких бар'єрів, як: інформаційно-дефіцитарний бар'єр; заміщувально-спотворювальний бар'єр [8, с. 117].

Виникнення бар'єрів може бути пов'язано як з психологічними причинами, так і з причинами іншого порядку:

1. Фонематичні нерозуміння (через похибки в самому каналі передачі інформації внаслідок спілкування на різних мовах, істотних дефектів мовлення та дикції, спотвореного граматичного ладу мови, невиразністю мови).

2. Семантичний бар'єр нерозуміння (пов'язаний з відмінностями в системах значень (тезаурусах) учасників спілкування – проблема жаргонів і сленгів) [8, с. 118].

А.В. Фурман, А.Н. Гірняк вважають, що виникнення та наявність названих вище бар'єрів спричинені принаймні чотирма чинниками: складністю й змістом обговорюваної проблеми; психічними властивостями та особистим ставленням партнерів один до одного; масштабністю й характером конкретної проблемно-діалогічної ситуації; засобами та інструментами мислєдіяльності, котрі задіюються викладачем і студентом у міжособистісній орбіті діалогічної взаємодії [11, с. 225].

Настрій приймаючого повідомлення може сприяти ефективному спілкуванню або, навпаки, ускладнювати його. Виділяються такі види бар'єрів, залежно від причин їх виникнення:

1. Бар'єр порозуміння. У комунікаційному процесі адресант (відправник повідомлення) кодує інформацію, перетворюючи внутрішню мову на слова, а адресат (отримувач повідомлення) розшифровує ці слова.

2. Стилiстичний бар'єр. Виникає, якщо форма комунікації відповідає її змісту, наприклад замість передбачуваного діалогу був монолог. Стилiстичний бар'єр може виникнути ще й тоді, коли адресантом інформація передається мовою, незрозумілою для адресата.

3. Логічний бар'єр. Причинами виникнення семантичного бар'єру є лексична багатозначність слів, обмежений словниковий запас одного з партнерів, використання специфічних термінів, іноземних, жаргонних слів.

4. Бар'єр авторитету. Іноді перешкодою може стати або неприйняття того, хто говорить через його неавторитетність в очах слухача, або навпаки, під час спілкування з людиною, яка є для співрозмовника дуже авторитетною, учасник спілкування може губитися, бути неуважним, не знати, що відповісти.

5. Бар'єр відносин. У процесі спілкування виникає певне ставлення до партнера, довіра чи недовіра щодо нього. Якщо адресат відчуває позитивне ставлення до адресанту, він сприймає аргументи і запам'ятовує висновки, не звертаючи уваги перебіг міркувань. Чим менше довіри у партнерів, тим більше уваги до перебігу міркувань [3, с. 257].

Усунути когнітивний бар'єр допоможуть наступні прийоми:

- попередній та оперативний аналіз інформації, що передається;
- облік світоглядної концепції та мотивації партнера;
- облік індивідуальних особливостей та потреб адресата;
- зворотний зв'язок у процесі комунікації (уточнюючі питання, зауваження);
- повідомлення має бути побудовано грамотно, логічно [8, с. 214].

Подоланню стилістичного та семантичного бар'єрів сприяє стиль викладу інформації відповідно до змісту. Необхідно говорити досить голосно, виразно, розбірливо. Через властивості людської пам'яті початок і кінець інформаційного ряду запам'ятовуються краще, тому на початку розмови слід зазначити мету, перспективи та передбачувані результати спілкування [8, с. 214].

Таким чином, вивчення комунікативних бар'єрів показало, що існують такі типи бар'єрів: бар'єр порозуміння, стилістичний, логічний бар'єр, бар'єр авторитету та відносин. Знання даних комунікативних бар'єрів сприяє знаходженню оптимальних шляхів їх усунення.

Оскільки ми розглядаємо наявність психологічних бар'єрів у навчанні, то змістовно найближчий підхід Т.І. Вербицької. Розглядаючи психологічні бар'єри у навчанні, вона ділить їх у бар'єри спілкування та бар'єри навчальної діяльності.

Під психологічними бар'єрами навчальної діяльності Т.І. Вербицька розуміє труднощі суб'єктивного характеру, які перешкоджають успішному виконанню різних навчальних завдань.

До психологічних особливостей комунікативних бар'єрів у спілкуванні студентів першого курсу відносяться:

1. Скутість у виконанні комунікативних завдань. Для подолання труднощів у педагогічному спілкуванні з цим контингентом студентів потрібно частіше залучати їх до групових бесід, дискусій, де кожен студент може відкриватися перед іншими.

2. Емоційна замкненість. Недооцінка емоційного аспекту може призвести до негативних наслідків, наприклад, зниження інтересу до навчальної діяльності. Зміст викладання має мотивувати спілкування та взаємодію студентів як між собою, так і з викладачем [2, с. 76].

Таким чином, до психологічних особливостей комунікативних бар'єрів у спілкуванні студентів першого курсу відносяться: скутість у виконанні комунікативних завдань та емоційна замкненість.

Висновки:

1. Здійснено теоретичний аналіз проблеми та розкрито зміст поняття «комунікативних бар'єрів». Комунікативні бар'єри – це перешкоди на шляху передачі інформації від комунікатора (відправник інформації) до реципієнта (одержувача). За своїм змістом – комунікативний бар'єр, визначається, як один з різновидів психологічного бар'єру, психологічного стану, який виявляється у неадекватній пасивності суб'єкта, що заважає виконанню тих чи інших дій. Існують такі типи бар'єрів: бар'єр порозуміння, стилістичний, логічний бар'єр, бар'єр авторитету та відносин.

2. Досліджено психологічні особливості комунікативних бар'єрів у спілкуванні студентів першого курсу в освітньому процесі. До психологічних особливостей комунікативних бар'єрів у спілкуванні студентів першого курсу відносяться: скутість у виконанні комунікативних завдань та емоційна замкненість.

Література:

1. Ананьев, Б. Г. (2004) К психологии студенческого возраста. Современные психол.-пед. проблемы высш. шк. Л.: Изд-во ЛГУ, С. 35-54.
2. Вербицкая, Т. И. (2003) Педагогические условия преодоления психологических барьеров у студентов в процессе обучения иностранным языкам: дис. ... канд. пед. наук. Калининград, 196 с.
3. Глазкова, І. Я. (2011) Комунікативні бар'єри: сутність, причини появи, типологія. Гуманізація навчально-виховного процесу [текст]. Випуск ІV. Частина І, Слов'янськ. 2011. С. 250–258.
4. Зимняя, И. А. (2019) Педагогическая психология: учебное пособие. М.: Логос, 384 с.
5. Кон, И. С. (2011) Психология ранней юности: Кн. для учителя. М., 255 с.
6. Кулагина, И. Ю. (2020) Возрастная психология. М.: ТЦ Сфера, Юрайт, 325 с.

7. Леонтьев, А. А. (2020) Психология общения: учеб. Пособие. 4-е изд. М.: Смысл: Академия, 366 с. (Психология для студента).
8. Морозов, А. В. (2020) Деловая психология. Курс лекций. СПб, 576 с.
9. Рогов, Е. И. (2018) Психология общения: тесты: учебник. Москва: КНОРУС, 260 с. (Среднее профессиональное образование).
10. Технології роботи організаційних психологів: [навчальний посібник / за наук. ред. Л. М. Карамушки] (2005) К.: Фірма «ІНКОС», С. 192-214.
11. Фурман, А. В., Гірняк, А. Н. (2018) Міжособистісні стосунки соціального працівника з клієнтом і бар'єри діалогічної взаємодії. Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. м. Київ, 15–16 берез. С. 222-226.
12. Шакуров, Р. Х. (2001) Барьер как категория и его роль в деятельности. *Вопросы психологии*. № 1. С. 3-18.

References:

1. Anan'ev, B. G. (2004) To student psychology Modern psychol.-ped. problems of the highest. shk. L.: Publishing house of Leningrad State University, S. 35-54.
2. Verbickaja, T. I. (2003) Pedagogical conditions for overcoming psychological barriers among students in the process of teaching foreign languages: dis. ... Cand. ped. sciences. Kaliningrad, 196 s.
3. Glazkova, I. Ja. (2011) Communicative barriers: essence, causes, typology. Humanization of the educational process [text]. Issue IV. Part I, Slavyansk. S. 250–258.
4. Zimnjaja, I. A. (2019) Educational psychology: textbook. М.: Logos, 384 s.
5. Kon, I. S. (2011) Psychology of early adolescence: Book. for the teacher. М., 255 s.
6. Kulagina, I. Ju. (2020) Age-related psychology. М.: TC Sphere, Yurayt, 325 s.

7. Leont'ev, A. A. (2020) Psychology of communication: textbook. Benefit. 4th ed. Moscow: Meaning: Academy, 366 p. (Psychology for the student).
8. Morozov, A. V. (2020) Business psychology. Lecture course. SPb, 576 s.
9. Rogov, E. I. (2018) Psychology of communication: tests: textbook. Moscow: KNORUS, 260 p. (Secondary vocational education).
10. Technologies of work of organizational psychologists: (2005) [textbook / on sciences. ed. L. M. Karamushki]. M.: Firm "INKOS", S. 192-214.
11. Furman, A. V., Girnjak, A. N. (2018) Interpersonal relations of a social worker with a client and barriers to dialogical interaction. Developing potential of modern social work: methodology and technology: materials of the IV International. scientific-practical conf. Kiev, March 15-16. S. 222-226.
12. Shakurov, R. H. (2001) Barrier as a category and its role in activity. *Psychology issues*. № 1. S. 3-18.

УДК 94(477)

Анастасія Сергіївна Сопельняк,

аспірантка 3 року навчання кафедри історії України
спеціальності 032 Історія та археологія
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди
ORCID 0000-0002-3453-6722

**ЗОЛОТООРДИНСЬКЕ ПОДІЛЛЯ XIV СТ. В НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ
ЯРОСЛАВА ДАШКЕВИЧА**

Анастасія Сергеевна Сопельняк,

аспірантка 3 года обучения кафедры истории Украины
специальности 032 История и археология
Харьковский национальный педагогический университет
имени Г.С. Сковороды
ORCID 0000-0002-3453-6722